



Tilburg University

Over de geschiedenis van de Nederlandse politie

Fijnaut, C.J.C.F.

Published in:

Het tijdschrift voor de politie

Publication date:

1979

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Fijnaut, C. J. C. F. (1979). Over de geschiedenis van de Nederlandse politie. *Het tijdschrift voor de politie*, 41(4), 191-197.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Over de geschiedenis van de nederlandse politie



Dr. C.J.C.F. Fijnaut
Wetenschappelijk hoofd-
medewerker afdeling
Strafrecht, strafvordering
en criminologie
Katholieke Universiteit
te Leuven

I. Inleiding

In het nummer van september 1978 van dit tijdschrift maakte de Heer N. Groeneweg bezwaar tegen de bewering in het artikel *Beschouwingen aangaande het rapport Politie in verandering* van Prof. Dr. L. Van Ostrive en ondergetekende¹, dat de juridische en historische studie van de politie in Nederland gemeen hebben dat zij weinig of geen aandacht schenken aan het feitelijke functioneren van het politieapparaat, intern en in de samenleving². Hij wierp zich op als de 'advocatus' van de (overleden) auteurs van de ter staving van deze bewering geciteerde publikaties, en hij poneerde dat met name de Heer A. Hallema te verdienstelijk werk (heeft) geleverd op het gebied van onderzoek naar het feitelijke functioneren van het politieapparaat, intern en in de samenleving om daarover het oordeel te vellen, dat men 'de samenleving in deze teksten maar terugvindt in gemeenplaatsen, eerder toevallige verwijzingen of algemene credo's en dit dan gewoonlijk zonder dat er historisch veel vaste grond onder de voeten is'. In een noot bij zijn artikel deed de Heer N. Groeneweg dan nog beroep op de lovende omschrijving die het Nederlands Bibliotheek- en Lectoraat heeft gegeven van het werk dat hij samen met de Heer A. Hallema publiceerde, *Van nachtwacht tot computermacht*, en op de autoriteit van rijksarchivaris J. Fox om 'eerherstel' voor de Heer A. Hallema te bepleiten.

Welnu, ik geloof niet dat eerherstel nodig is. De bewoordingen waarin de gangbare historische publikaties over de geschiedenis van de Nederlandse politie door ons werden gekarakteriseerd, bevatten niets misprijzends ten opzichte van de Heer A. Hallema of wie ook. Het is in elk geval zo dat wij op geen enkele manier

afbreuk hebben willen doen aan de verdienste die mensen als J. Haarman, A. Hallema, W. van den Hoek (en N. Groeneweg zelf!) hebben voor de beschrijving van de Nederlandse politiegeshiedenis. Men komt de eer toe met schaarse middelen maar met veel interesse en inzet een globaal overzicht van deze geschiedenis te hebben verschaft dat heel bruikbare elementen bevat voor meer diepgaand onderzoek van dit verleden.

Wat wél moet gebeuren, is de beantwoording van de vraag of de gewraakte beweringen al dan niet juist zijn. De Heer N. Groeneweg doet het voorkomen alsof het antwoord op deze vraag zonder meer duidelijk is. Maar zijn sterk persoonlijk-getinte reactie bevat in feite helemaal geen steekhoudende argumenten voor een negatief antwoord. Eigenlijk gaat zij zelfs helemaal voorbij aan deze vraag.

Een geschikt vertrekpunt om de gewraakte beweringen op hun (on-)juistheid te onderzoeken, vormt een typologie van politiegeshiedenissen die door mij elders werd uitgewerkt³. Past men deze typologie toe op de



bestaande historische literatuur over de Nederlandse politie, dan kunnen hierin juridisch-historische, politieel-historische en politiek-historische publikaties worden onderscheiden⁴.

II. De juridisch-historische studie van de politie

In tal van juridische publikaties wordt een historisch 'opstapje' ingebouwd om de introductie van het te behandelen onderwerp bij de lezer te vergemakkelijken, of worden links en rechts argumenten van historische aard gebruikt om beweringen kracht bij te zetten of af te zwakken. Dit zijn echter niet de publikaties waarop in dit artikel wordt gedoeld. Hier gaat het om de juridische studies waarin op systematische wijze wordt ingegaan op de geschiedenis van het politieapparaat. Talrijk is dit soort van juridisch-historische studies in het Nederlandse taalgebied niet. De enige (betrekkelijk actuele) studies die zonder enkel probleem hiertoe kunnen worden gerekend, zijn:

R. Rijkse, *Politieorganisatie en voorbereidend onderzoek* (Amsterdam, 1946), F.H. van der Burg, *Preventieve justitie en plaatselijke politie* (Arnhem, 1961), en J.J.H. Suyver, *De zeggenschap over het politieorgaan naar Nederlands recht* (Arnhem, 1976)⁵.

Deze 3 studies hebben, zoals in ons artikel ook werd gesteld, inderdaad de kentering gemeen dat 'vrijwel uitsluitend (wordt) gekeken naar de bovenbouw van het politieapparaat, en dit dan nog vnl. in haar formele gedaante' m.a.w. de vroegere en de actuele organisatie van de politie worden hierin behandeld alsof zij bij uitstek een aangelegenheid zijn 'van wetteksten en reglementen, van begrippen – staatsrechtelijke en andere, en van laaggeplaatste en hooggeplaatste autoriteiten'⁶. Dit neemt evenwel niet weg dat deze studies op dit punt onderling belangrijke verschillen vertonen. De studie van R. Rijkse behandelt vooral de algemene organisatie van het politieapparaat, en wel door een vrij strikte weergave van de wetten en besluiten die sedert de Franse Revolutie hebben gehandeld over deze organisatie, en door de behandeling van enkele in juridische termen gestelde voorstellen die sedert het einde van de vorige eeuw over de herziening van deze organisatie werden gedaan. In het onderzoek van F.H. van der Burg wordt met behulp van wetteksten, parlementaire documenten en leerstellige verhandelingen vooral de evolutie van de juridische begrippen m.b.t. de politiefunctie geanalyseerd⁷. En het betoog van J.J.H. Suyver tenslotte gaat hoofdzakelijk over de (jongste) geschiedenis van de (juridische regeling van de) verdeling van de macht over de politie tussen bestuurlijke en justitiële autoriteiten, en hierbij worden vooral ook de begrippen (en hun ontwikkeling) omtrent de politiefunctie in ogenschouw genomen, niet de (regelingen m.b.t. de) organisatie van de politiediensten.

Gelet op het vorenstaande spreekt het welhaast vanzelf dat deze publicaties 'weinig of geen aandacht schenken aan het feitelijke functioneren van het politieapparaat, intern en in de samenleving'. Het werk van R. Rijkse gaat praktisch nergens het juridische kader van de algemene politieorganisatie en de hierover gevoerde discussie te buiten. J.H. van der Burg houdt zich in de loop van zijn onderzoek vrij nauwgezet aan de

beperkingen die hij had opgelegd aan dit onderzoek: 'De sociologische en de buiten de rechtsgeschiedenis tredende, historische aspecten van dit vraagstuk zullen hier niet aan de orde komen'⁸. En als in deze 2 studies dan ook al wordt gehandeld over het feitelijke functioneren van het politieapparaat, dan gebeurt dit inderdaad 'in gemeenplaatsen, eerder toevallige verwijzingen of algemene credo's, en dit dan gewoonlijk zonder dat er historisch veel vaste grond onder de voeten is'. Dit laatste is ook het geval in het werk van J.J.H. Suyver, maar omdat deze auteur in tegenstelling tot de beide anderen de niet geringe pretentie heeft in de eerste 3 hoofdstukken van zijn betoog 'meer en minder gedetailleerd de historie, ook de jongste, van de politie, functioneel en organisatorisch, en van de zeggenschapsverhoudingen met betrekking tot het politieorgaan' te hebben geschreven⁹, moet dit hier kort worden toegelicht. Allereerst kan naar voren worden gebracht dat J.J.H. Suyver nergens in zijn boek beroep doet op geschreven en/of niet-uitgegeven bronnen. Verder springt onmiddellijk in het oog dat hij op geen enkele plaats verwijst naar enige publikatie over de politieke, sociale of economische geschiedenis van Nederland. Ook wekt zijn betoog niet de indruk dat ontzettend belangrijke bronnen als parlementaire documenten, politietijdschriften en politievakbladen, of dag- en weekbladers systematisch in het onderzoek werden betrokken (in elk geval niet tot 1945).

Tenslotte moet worden opgemerkt dat J.J.H. Suyver diverse losse publikaties die in een juridisch-historisch vertoog van enige allure over het probleem van de zeggenschap over de Nederlandse politie niet onvermeld mogen blijven, klaarblijkelijk niet kent. Men kan b.v. denken aan het rapport van de door de Nederlandse Vereniging voor Gemeentebelangen ingestelde commissie over 'de al of niet wenschelijkheid, verandering te brengen in de bevoegdheden en organisatie der politie' (1912), en aan het verslag van de staatscommissie – Oppenheim (1920)¹⁰. Het is dan ook niet te veel gezegd dat de Nederlandse politiegeschiedenis onder Suyver's regie een bijzonder schamele vertoning is geworden, die, zodra het juridisch kader wordt verlaten, zelfs eigenlijk niet toonbaar is. Elders werd door mij b.v. reeds aangestipt hoe ongerijmd het is om het antwoord op 'de finale vraag', waarom in het Verenigd Koninkrijk Holland 'bij uitstek justitiële organen met het toezicht op de uitoefening van de politiefunctie werden belast', te zoeken in 'de nederlandse volksaard' en in 'het "trauma" dat de Nederlanders overhielden aan de in 1811 ingevoerde napoleontische police administrative die zich zozeer tot een geheim staatspolitieorgaan had ontwikkeld'¹¹. Evenzo is de toelichting, die J.J.H. Suyver geeft bij de totstandkoming en de inhoud van de rijkspolitiebesluiten van 1851 en 1935 (o.a. dat de regeling van de zeggenschap in laatstgenoemd besluit 'in de lijn der geschiedenis' lag¹² – volstrekt ontoereikend en ten dele gewoon naast de kwestie.

III. De politieel-historische studie van de politie

Een genre politiegeschiedenissen dat nauw verwant is met de juridisch-historische studies over het politie-

apparaat, zijn de politieel-historische publikaties hierover. Immers, in dit soort publikaties, gewoonlijk vervaardigd door mensen afkomstig uit de politie, wordt weliswaar meer de interne organisatie van het politie-apparaat of van politiediensten en het politieke optreden behandeld dan de algemene organisatie van het hele bestel of de positie van autoriteiten hierin, maar dit gebeurt dan op een min of meer juridische manier. Organisatorische situaties en ontwikkelingen worden hoofdzakelijk beschreven met behulp van wetten, besluiten, beschikkingen en interne orders. Wat het optreden betreft wordt veel meer gekeken naar de formele regels op dit vlak dan naar de praktijk. Worden de feitelijke werking en het feitelijke optreden al in de beschouwingen betrokken, dan is dit vaak door middel van lofuitingen van autoriteiten, beschrijving van heldendaden en opsomming van faits divers. De maatschappelijke en met name de politieke context van de ontwikkeling van politieapparaten wordt in deze publikaties ternauwernood in acht genomen. Integendeel, de politie wordt hierin veeleer beschouwd als een 'natuurlijke' instelling waarvan de oprichting en de ontwikkeling 'gewoon' noodzakelijk waren voor staat en samenleving. Het spreekt vanzelf dat ook de meeste van deze politiegeschiedenissen niet zijn gebaseerd op systematisch onderzoek van alle mogelijke bronnen¹³.

De eerste Nederlandse politiegeschiedenis in dit genre werd geschreven door J.W. Haarman, hoofdinspecteur van politie te Amsterdam, *Geschiedenis en inrichting der politie in Nederland* (1922). Zij beantwoordt in hoge mate aan de hiervoor gegeven omschrijving van politieel-historische publikaties¹⁴. De geschiedenis van de politie wordt in dit boek hoofdzakelijk voorgesteld als een taai aaneenschakeling van wetten, besluiten, etc., verfraaid met flarden uit parlementaire debatten, met commentaren van geleerde auteurs en met zinsneden uit rapporten van ministeriële en andere commissies. Op het feitelijke functioneren van het politieapparaat, intern en in de samenleving, wordt nauwelijks ingegaan. Bronnenstudie van enige omvang werd niet verricht.

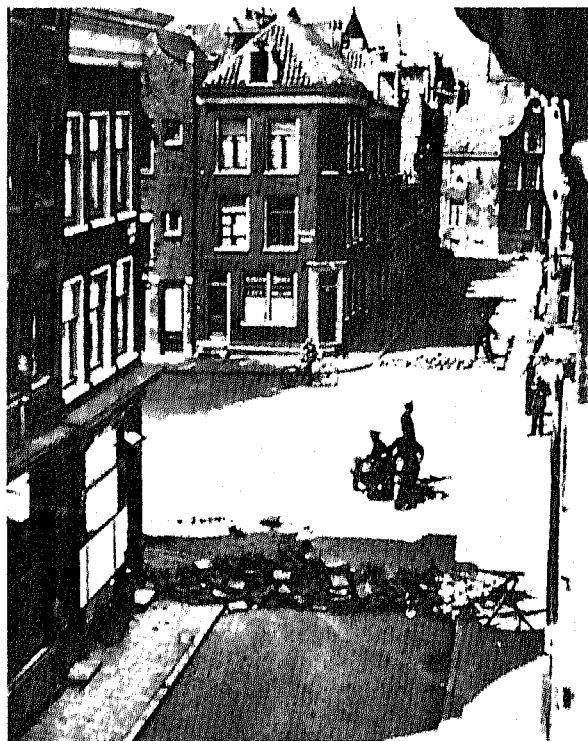
De maatschappelijke context van ontwikkelingen in de politieorganisatie blijft zo goed als buiten beschouwing. Maar deze geschiedenis onderscheidt zich duidelijk van juridisch-historische publikaties door een vrij uitvoerige aandacht voor o.a. de selectie en de opleiding van het politiepersoneel, de bewapening en de uitrusting van de politie en de interne organisatie van de grote korpsen.

In 1963 verscheen dan een van de beste politieel-historische publikaties die tot nu toe in West-Europa zijn verschenen, *De geschiedenis van het wapen der koninklijke marechaussee*, van de hand van W. van den Hoek, gewezen commandant van dit korps¹⁵. Dit lijvige boekwerk kan niet zomaar worden ingepast in de omschrijving die hiervoor van dit soort publikaties werd gegeven. Van den Hoek stelde zich immers niet tevreden met de raadpleging van wettenverzamelingen, parlementaire documenten enz., maar hij verrichtte ook een uitvoerig archiefonderzoek. De aard van dit onderzoek en de manier waarop de resultaten hiervan werden verwerkt, zijn echter niet zodanig dat dit boek

niet meer zou kunnen worden gerekend tot de politieel-historische literatuur. Immers, ook in deze publikatie wordt de geschiedenis van het betrokken politiekorps behandeld als een rechtlijnig breiwerk van allerhande reglementen. Het enige, maar belangrijke verschil, met soortgelijke publikaties is, dat nu ook stukken van de correspondentie worden weergegeven, die door ministers en ambtenaren werd gevoerd bij de totstandkoming van deze reglementen. Hierdoor wordt de achtergrond van heel wat besluiten in beeld gebracht, en geraakt de lezer op de hoogte van de opvattingen die autoriteiten in de loop der jaren huldigden t.a.v. de koninklijke marechaussee. Overtreft deze studie zodoende verreweg de meeste gelijksoortige publikaties in West-Europa, zij munt onder deze publikaties ook uit door de zeer uitvoerige manier waarop de evolutie van de interne organisatie van het korps, van de selectie, de opleiding en de uitrusting van de manschappen worden beschreven. Hoe het korps in organisatorisch opzicht feitelijk functioneerde, wordt evenwel niet op een min of meer systematische manier uit de doeken gedaan, en evenmin de manier waarop er feitelijk werd opgetreden. De veranderingen die zich in de loop der jaren op deze beide punten voltrokken, worden evenmin geëxpliciteerd. Hier laat van den Hoek het bij algemeenheden en vrij willekeurige aanhalingen uit dikwijls interessante rapporten. Ook de algemene maatschappelijke context van de organisatorische ontwikkelingen van het korps wordt door hem gewoonlijk met enkele woorden afgedaan. *De geschiedenis van het wapen der koninklijke marechaussee* is goeddeels een interne geschiedenis van dit wapen.

Ruim 2 jaar geleden verscheen tenslotte *Van nacht-*

Tussen de nachtwacht en de computermacht in zit een heel stuk politie-historie. Zoals het optreden bij relletjes in de Jordaan te Amsterdam in 1934.



wacht tot computermacht, geschreven door N. Groeneweg, gewezen hoofdcommissaris van rijkspolitie, en de historicus A. Hallema¹⁶. Herlezing van dit boek heeft mijn visie erop niet gewijzigd. Het blijft voor mij een typische politieel-historische publikatie. Er wordt inderdaad niet alleen heel wat aandacht geschonken aan de bovenbouw van het politieapparaat maar ook aan de onderbouw ervan d.w.z. aan de interne organisatie van diensten en aan het alledaagse optreden. Hierbij steunen de auteurs echter in hoofdzaak op allerhande reglementen. Hoe het politieapparaat feitelijk functioneerde, intern en in de samenleving, blijft *helemaal in de anecdotische sfeer*. De algemeen-maatschappelijke context van de evolutie van het politieapparaat komt eveneens maar ternauwernood aan bod,

en dan nog niet zozeer om deze evolutie te verklaren maar veeleer om bepaalde veranderingen in de tijd te kunnen situeren. En, eerlijk gezegd, begrijp ik niet wat de Heer N. Groeneweg tegen deze kwalificatie van het boek heeft. Zij geeft niet alleen heel beknopt de inhoud van dit boek weer maar zij stemt ook overeen met wat de beide auteurs zelf in de inleiding schrijven over de beperkingen van hun werk: a) het zal gaan om een 'institutionele geschiedenis in hoofdzaken, dus (...) een beschrijving van de instelling 'de politie' in haar wording, al vormt de politieke historie daarbij het kader en zal het verband daarmee niet mogen worden verloochend', b) er is onvoldoende materiaal voorhanden om een volledige schets te kunnen geven van de rol die de politie in de samenleving

speelde. En aan deze 2 opmerkingen moet worden toegevoegd dat het niet zo is dat er op enigerlei wijze aanvullend 'onderzoek naar het feitelijke functioneren van het politieapparaat' werd verricht. *Van nachtwacht tot computermacht* is om nog eens met de beide auteurs te spreken inderdaad niet meer dan een 'enigszins uitgebreide compilatie', maar dan wel hoofdzakelijk van publikaties over het Nederlandse politieapparaat die in politiek-historisch perspectief relevant zijn.

IV. De politiek-historische studie van de politie

Aan het slot van dit beknopte overzicht van de historische literatuur m.b.t. de Nederlandse politie willen we nog ingaan op de politiek-historische publikaties, niet zozeer om een volledig beeld van deze literatuur te scheppen, maar vooral om te wijzen op de kentering die zich aan het voltrekken is in de historische studie van het politieapparaat.

IV.1. De traditionele politiek-historische studie van de politie

Merkwaardig genoeg waren het tot voor kort vrijwel uitsluitend juristen en politiemensen die belangstelling toonden voor de geschiedenis van het politieapparaat. Historici van professie vonden deze geschiedenis kennelijk niet belangrijk of interessant genoeg, ook niet diegenen onder hen die zich meer speciaal bezig hielden met de bestudering van politieke geschiedenis. Dit is zo in de omliggende landen, maar is ook het geval in Nederland. Nog nooit hebben hier historici zich werkelijk verdiept in de geschiedenis van de Nederlandse politie. Dit wil niet zeggen dat er van de zijde van vakhistorici helemaal geen interesse bestond voor de politiegeschiedenis, maar deze interesse bleef tot op de dag van vandaag erg beperkt en kwam vrijwel alleen tot uitdrukking in politiek-historische studies over tijdvakken waarin het politieke regime min of meer dictatoriaal was of waarin de politieke spanningen zeer hoog opliepen. Ter illustratie hiervan kan o.a. worden verwezen naar A.M. Elias. *Het nationaal syndicaat 1802-1805* (1975), H.J. Scheffer. *November 1918* (1968), L. de Jong. *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, 8 dln. (1969-1978), en N.K.C.A. In 't Veld. *De SS en Nederland*, 2 dln. (1976).

Met behulp van studies als deze kan al een wat ruimer uitzicht op de geschiedenis van de Nederlandse politie worden verschaft dan terug te vinden is in de juridische en in de politieke publikaties. Met name maken deze studies het enigermate mogelijk de politieke context van belangrijke ontwikkelingen in het politieapparaat nauwer te omschrijven en zo de geschiedenis van het politieapparaat te analyseren als de geschiedenis van een machtsapparaat. Maar ... het blijft behelpen! En niet alleen omdat zulke studies niet zo erg talrijk zijn maar ook omdat in deze studies dikwijls veel meer aandacht wordt geschonken aan het optreden van de politie dan aan de organisatie ervan, en dan nog maar vooral aan die onderdelen van de politieorganisatie die in de betrokken periodes politiek het meest in het oog sprongen:

politieke inlichtingendiensten en militair-georganiseerde formaties. Daarenboven is het a-historische karakter van veel van deze studies een probleem d.w.z. dat zij praktisch nooit ingaan op de herkomst van het betrokken politieapparaat en — wat nog belangrijker is — ook niet op de consequenties die de ontwikkelingen van dat apparaat in het bestudeerde tijdvak hebben gehad voor de verdere geschiedenis ervan¹⁸.

IV.2. De vernieuwing van de politiek-historische studie van de politie

Naast deze wat men zou kunnen noemen traditionele politiek-historische studie van het politieapparaat teknen zich evenwel in diverse landen op dit ogenblik gelukkig twee vormen van nieuwe politiek-historische studie van het politieapparaat af. Gelukkig, omdat de publikaties die de vrucht van deze nieuwe trend zijn, tot op zekere hoogte de grote leemten in de politieke geschiedenis van het politieapparaat kunnen opvullen. Op de eerste plaats is er een vernieuwing op gang gekomen onder invloed van een kentering in de algemene (politieke) geschiedschrijving. Deze kentering houdt o.a. in dat niet langer genoeg wordt genomen met de beschrijving van leven en werken van grote mannen en van politieke elites en met de studie van de formele organisatie van het politieke en staatkundige bestel, maar dat er ook steeds meer belangstelling uitgaat naar de algemene politieke situatie in de samenleving, naar het leven en werken van de gewone bevolking, naar de feitelijke werking van het staatsapparaat, ook die van 'lage' instellingen¹⁹.

De studies die deze vernieuwing van de politiek-historische studie van het politieapparaat dragen, zijn nog wel niet zo talrijk, maar in aansluiting op hetgeen zojuist werd geschreven over de kentering in de algemene politieke geschiedenis, kan toch al iets worden gezegd over hun kenmerken. Ten eerste blijkt duidelijk dat in deze studies de politie wordt bestudeerd als een machtsapparaat, en vooral als een instelling waarmee machthebbers collectief verzet tegen hun machtspositie trachten af te slaan. Ten tweede valt het op dat ook hier nog wel het politieapparaat speciaal wordt bestudeerd in relatie tot dictatoriale regimes of algemene politieke crises, maar er wordt toch al steeds meer gestudeerd op de geschiedenis van het politieapparaat in 'gewone', kalmere tijden. Ten derde moet worden opgemerkt dat deze nieuwe studies niet meer zo sterk zijn gericht op die onderdelen van het politieapparaat die de politieke speerpunten tegen politieke oppositie vormen, maar betrekking hebben op het geheel van de politieorganisatie. Ten vierde dient er op te worden gewezen dat deze nieuwe vorm van politieke geschiedenis van de politie evenals de traditionele politiek-historische studie van de politie nog veel meer is afgestemd op de bestudering van het politieoptreden dan op de analyse van de politieorganisatie. Een groot verschil hierbij is wel dat het optreden niet langer in nogal algemene bewoordingen, verfraaid met voorbeelden, wordt behandeld, maar wordt onderzocht in zijn alledaagse werkelijkheid²⁰.

In het Nederlandse taalgebied heeft de kentering in het politiek-historisch onderzoek nog geen aparte studies over het politieapparaat opgeleverd. Wel is er een

zekere aandacht van historici, wier onderzoek kan worden gesitueerd in de *history of the common people*, voor het politieapparaat te bespeuren, m.n. van de kant van de historici die zijn geïnteresseerd in de socialistische arbeidersbeweging. Zo gaat J. Charité. *De Sociaal-Democratische Bond als orde- en gezagsprobleem voor de overheid (1880-1888)*, vrij uitvoerig in op het feitelijke optreden en, maar in mindere mate, ook op de organisatorische evolutie van de (Amsterdamse) politie in deze jaren²¹.

Op de tweede plaats worden er de laatste jaren in diverse landen door niet-vakhistorici, meestal sociologen, pogingen gedaan tot politiek-sociologische geschiedschrijving van het politieapparaat. In de weinige publikaties, die dit streven tot nu toe heeft opgeleverd, wordt het politieapparaat eveneens bestudeerd als een machtsapparaat. En ook hier gaat de belangstelling niet zozeer uit naar de diensten of de eenheden, die speciaal zijn belast met de vergaring van politieke informatie en met de uitoefening van politiek geweld, maar naar het geheel van het apparaat. Op deze 2 punten en op het punt van (uitvoerige) bronnenstudie komt deze vorm van nieuwe politiek-historische studie min of meer overeen met de andere, hiervoor besproken, vorm. Hij wijkt echter ook op 2 punten in belangrijke mate hiervan af. Ten eerste wordt in de politiek-sociologische geschiedschrijving de aandacht niet meer hoofdzakelijk gewijd aan het optreden van de politie, maar wordt er zeker zoveel, zo niet meer, plaats ingeruimd voor de organisatie van het politie-

apparaat. En hierbij neemt men heus geen genoegen met allerhande juridische regelingen terzake, maar is men erop uit feitelijke situaties en ontwikkelingen in hun politieke context te achterhalen. Ten tweede valt op hoezeer deze nieuwe politiek-historische geschiedschrijving getuigt van betrokkenheid bij de heden-daagse evolutie van het politieapparaat. De verklaring hiervoor is eenvoudig. De belangstelling van de betrokken auteurs voor de politiegeschiedenis is gewoonlijk voortgekomen uit hun studie van en/of verontrusting over de veranderingen die het politieapparaat in hun land de laatste jaren doormaakte. En dit is ook de reden dat hun studies ofwel betrekking hebben op de geschiedenis van het politieapparaat in de afgelopen decennia ofwel veel langere periodes bestrijken, maar ook in dit geval eindigen in de tegenwoordige tijd. Voor hen is de geschiedenis van het politieapparaat geen doel op zichzelf maar vooral een middel tot meer begrip van het huidige politieapparaat²².

In het Nederlandse taalgebied werd de laatste jaren vanuit politiek-sociologisch perspectief wel eens ingegaan op de politiegeschiedenis²³, maar ik meen te mogen zeggen dat de eerste poging om vanuit deze invalshoek de geschiedenis van de Nederlandse politie echt te onderzoeken door mij werd gedaan in mijn proefschrift *Opdat de macht een toevlucht zij? Een historische studie van het politieapparaat als een politieke instelling* (1978), waarin overigens niet alleen de geschiedenis van de Nederlandse politie maar ook die van de Duitse, de Engelse, de Franse en ten dele ook van de Oostenrijkse politie wordt bestudeerd²⁴.

V. Besluit

Hiervoor werd genoegzaam aangetoond dat in de juridisch-historische en in de politiek-historische publikaties over de Nederlandse politie inderdaad weinig of geen aandacht wordt geschonken aan het feitelijke functioneren van het politieapparaat, intern en in de samenleving, tenzij in algemene bewoordingen en met eerder toevallige aanwijzingen, en dit dan gewoonlijk zonder dat er historisch veel vaste grond onder de voeten is. Er is in elk geval maar hooguit één (politeel-historische) publikatie die niet helemaal kan worden ingepast in deze typering, nl. W. van den Hoek's *Geschiedenis van het wapen der koninklijke marechaussee*. Dit is dan ook een hele belangrijke bron voor iedereen die zich wil verdiepen in de feitelijke evolutie van de marechaussee in het bijzonder en van de Nederlandse politie in het algemeen.

Om meer zicht te krijgen op de geschiedenis van het moderne politieapparaat in Nederland, is het evenwel bitterhard nodig dat ook anderen dan juristen en politiemensen, ik denk speciaal aan historici en sociologen, in toenemende mate interesse gaan tonen voor dit onderwerp. Dit is niet alleen van belang terwille van meer en juist inzicht in deze geschiedenis dan dat op dit ogenblik bestaat, maar dit is ook van belang voor de discussie over en de beoordeling van feitelijke en wenselijke veranderingen in het bestaande politieapparaat. Zo zou b.v. de discussie over het thema 'hulpverlening door de politie' ermee gebaat zijn als meer rekening wordt gehouden met het feit dat het politieapparaat tot op de dag van vandaag nog nimmer

min of meer ingrijpend werd gereorganiseerd terwille van hulpverlening, dienstverlening of wat dan ook. Historische studie kan b.v. ook argumenten aandragen om de toenemende militarisering van de politie via uitbreiding van de ME-organisatie als een negatieve ontwikkeling te kwalificeren. Dieper ingaan op de zin van historische studie van de politie of op de geschiedenis zelf van de politie zou ons evenwel te ver leiden van het onderwerp van dit artikel.

Noten

- 1 Dit artikel verscheen in Het Tijdschrift voor de Politie, 40, 1978, 1, 14-24.
- 2 N. Groeneweg, *Politiefunctie in de branding*, Het Tijdschrift voor de Politie, 40, 1978, 9, 464-465.
- 3 C. Fijnaut, *Opdat de macht een toevlucht zij?; een historische studie van het politieapparaat als een politieke instelling*, Leuven, 1978, I, 49-74.
- 4 In dit artikel zal alleen worden ingegaan op de publikaties die betrekking hebben op de politie in Nederland. Zo blijft de geschiedenis van het politieapparaat in de Nederlandse koloniën, hoe interessant en belangrijk ook, volledig buiten beschouwing.
- 5 Met name in een aantal juridische studies die vóór W.O. II over de politie werden gepubliceerd, wordt nogal wat aandacht geschonken aan de geschiedenis van de politie in de moderne zin (politie-apparaat) van dat woord. Er zij verwezen naar o.a. J. Bool, *De politie, haar wezen en organisatie in Frankrijk, Duitsland, Engeland en Nederland*, 's Gravenhage, 1887, naar F. Egter van Wissekerke, *De maréchaussée*, Leiden, 1892, naar J.C.Th. Heyliggers, *Het politiewezen in Nederland*, 's Gravenhage, 1883 en naar J.V. Rijpperda-Wierdsma, *Politie en justitie; een studie over hollandschen staatsbouw tijdens de republiek*, Zwolle, 1937.
- 6 C. Fijnaut en L. Van Outrive, *Beschouwingen aangaande het rapport Politie in verandering*, Het Tijdschrift voor de Politie, 40, 1978, 1, 14.
- 7 Dit doet ook J.V. Rijpperda-Wierdsma in haar artikel *Over het woord 'politie'*, in: Rechtshistorische opstellen aangeboden aan A.S. de Blécourt, Groningen, 1939, 155-168.
- 8 F.H. van der Burg, *Preventieve politie en plaatselijke politie*, Arnhem, 1961, 3.
- 9 J.J.H. Suyver, *De zeggenschap over het politieorgaan naar Nederlands recht*, Arnhem, 1976, 153.
- 10 *Advies van een door het bestuur der Nederlandsche Vereeniging voor Gemeentebelangen ingestelde commissie omtrent de al of niet wenschelijkheid, verandering te brengen in de bevoegdheden en organisatie der politie*, Tilburg, 1912. Verslag van de staatscommissie (Oppenheim) tot voorbereiding van de herziening der gemeentewet, Den Haag, 1920. Verder vindt men in de studie van J.J.H. Suyver ook geen sporen terug van echt wel belangrijke publikaties als b.v. Broederschap van commissarissen van politie, *Ontwerp van politieorganisatie*, 1911; de prae-adviezen van Th.P.J. Elsen en W.H. Schreuder over de vraag: *Is wijziging der organisatie van het politiewezen ten plattelande gewenscht en, zoo ja, waarin zou deze dan moeten bestaan?* Mededeelingen van de Nederlandsche Vereeniging voor Gemeentebelangen, 1937, 2-133; het rapport van de Commissie Doelmatigheid Politieapparaat, 's Gravenhage, 1951-1952, en het Verslag van de staatscommissie inzake de financiële verhouding tusschen het rijk en de gemeenten, 's Gravenhage, 1927. En dan spreek ik nog niet van allerhande artikelen en brochures die in de loop der tijden her en der door insiders werden gepubliceerd over het politievraagstuk en toentertijd een belangrijke rol in de discussie over dit vraagstuk hebben gespeeld.
- 11 J.J.H. Suyver, op. cit., 8, C. Fijnaut in de boekbespreking van deze studie in *Delikt en Delinkwent*, 7, 1977, 5, 301.
- 12 J.J.H. Suyver, op. cit., 20-21. Vergelijk C. Fijnaut, op. cit., III, 1058-1073.
- 13 C. Fijnaut, op. cit., I, 59-62.
- 14 Er zal hier niet worden ingegaan op allerhande meer beperkte en minder belangrijke politieel-historische publikaties over de Nederlandse politie. Hetgeen hiervoor over dit soort van publikaties werd geschreven is evenwel zonder uitzondering op hen van toepassing. Wat de gemeentepolitie betreft kan worden verwezen naar o.a. H.

- de Jong, *Beknopt overzicht van de geschiedenis der Rotterdamse politie, 1340 - heden*, Rotterdam, 1952 (niet uitgegeven). K. Schaap, *Van nachtwach tot dagtaak*, Arnhem, 1970. J.A. Schimmel en J.H. Ellander, *De Nijmeegse politie, 1810-1968*, Nijmegen, 1968. J. van den Brink, *100 jaar Enschedese politie*, Enschede, 1956 (niet uitgegeven). H.J. Versteeg, *Van schout tot hoofd-commissaris; de politie voorheen en thans*, Amsterdam, 1925. Afgezien van de publikaties van W. van den Hoek over de koninklijke maréchaussée, die direct zullen worden besproken, verschenen over de geschiedenis van dit korps, naast enkele gedenkschriften, o.a. ook nog F.G.E. Balomey, *Korte geschiedenis van de 4e divisie koninklijke maréchaussée sedert hare oprichting*, Leeuwarden, 1923. Stoffels, *Beknopt overzicht van de geschiedenis der 2e divisie koninklijke maréchaussée*, Maastricht (1937 of 1938). M.C. van Houten, *Uittreksel uit de Mémoires du général Radet, aangevuld met besluiten, rapporten etc. betrekking hebbende op de organisatie van de gendarmerie impériale in de Hollandsche departementen tijdens de Fransche overheersching*, Doorn, 1932 (niet uitgegeven). De enige speciale publikatie met betrekking tot het korps politietroepen is F.N.F. van der Schrieck, *Korps politietroepen 1919-1934; gegevens betreffende de geschiedenis van het korps politietroepen*, 's Gravenhage, 1934 (niet uitgegeven).
- Over de geschiedenis van de rijkspolitie kan men enkele gegevens vinden in Korpsblad rijkspolitie, jubileumuitgave korps rijkspolitie, 1945-1970, Dokkum, 1970.
- Van de geschiedenis van de rijksrecherche vindt men een en ander terug in Bureau Criminele Voorlichting, *Geschiedenis en organisatie*, 's Gravenhage, 1949. R.J. Ter Schure, *De rijksrecherche*, Apeldoorn, 1975 (scriptie Nederlandse Politieacademie).
- Wat de geschiedenis van de Nederlandse politievakbeweging betreft zijn met name van belang Algemeene Nederlandsche Politiebond, *Gedenkboek 1887-1937*, Dokkum 1937. *100 jaar polititwerk in Nederland, 1830-1930*, Amsterdam, 1930. B. Reeder en D. Rook, *'Crescendo'; gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van de bond van christelijke politie-ambtenaren in Nederland, 1915-1955*, 1955. G. van Putten, *De algemeene bond van politiepersoneel in Nederland, 1902-1927; een beknopte geschiedenis van den bond over de eerste 25 jaren van zijn bestaan*, Amsterdam 1927.
- Ook een publikatie als die van N. Polak, *Geïllustreerd politienieuws; een fascinerende selectie uit de jaargangen 1873-1883*, Laren, 1973, blijft in dit artikel buiten beschouwing.
- 15 In 1964 publiceerde W. van den Hoek een verkorte versie van dit werk onder de titel *Beknopt overzicht van de geschiedenis der koninklijke maréchaussée*, 's Gravenhage, 1964. Later schreef hij nog *De koninklijke maréchaussée in de Nederlandse samenleving*, Buren, 1975. Grote delen van dit boek zijn ontleend aan het al genoemde hoofdwerk, maar het bevat - naast wat verhalen van 'snorrebaarden van verschillende divisies' - ook een aantal nieuwe gegevens, met name over de periodes 1905-1909, de Tweede Wereldoorlog en 1963-1975.
- 16 N. Groeneweg en A. Hallema, *Van nachtwacht tot computer-macht; vijftig eeuwen politie en justitie*, Zaltbommel 1976. Voor de andere publikaties van beide auteurs moge worden volstaan met te verwijzen naar de bibliografie in dit boek.
- 17 De aangehaalde zinsneden zijn te vinden in N. Groeneweg en A. Hallema, op. cit., 7, 13-14, en in N. Groeneweg, art. cit., 465.
- 18 C. Fijnaut, op. cit., I, 62-65.
- 19 C. Fijnaut, *Criminologie en geschiedenis*, Delikt en Delinkwent, 8, 1978, 4, 225-227.
- 20 C. Fijnaut, op. cit., I, 70-74.
- 21 J. Charité, *De Sociaal-Democratische Bond als orde- en gezagsprobleem voor de overheid (1880-1888)*, Den Haag, 1972.
- 22 C. Fijnaut, op. cit., I, 66-69.
- 23 C. Fijnaut, *De opbouw van het Nederlandse politiewezen*, Nederlands Tijdschrift voor Criminologie, 18, 1976, 119-130, 248-257.
- E. Nordholt, *Verkenning vanuit een sociologisch perspectief*. In: Politie in verandering; een voorlopig theoretisch model, Bijlagen, Den Haag, 1977, 135-293. Verder werkt P. van Reenen, verbonden aan het Studiecentrum voor Hogere Politieambtenaren te Warnsveld, aan een studie over het overheidsgeweld, waarin hij vooral de veranderingen nagaat die de afgelopen decennia zijn opgetreden in de uitoefening van het politieel geweld.
- 24 De gedeelten van deze studie die speciaal betrekking hebben op de Nederlandse politiegeschiedenis zijn I, 130-144, 184-204, 265-300, 332-372; II, 802-812; III, 944-991, 1042-1073.